

วัฒนธรรมท้องถิ่นในกระแสดูอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว: พลวัตและการปรับเปลี่ยนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในยุค โลกาภิวัตน์*

Local Culture in Tourism Industry: Dynamism and Modification of The Wax Castle Festival in Globalization Era

วรมะ ยอดบุญ**

Worameta Yodboon

โสวัตรี ณ ถลาง***

Sowatree Nathalang

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วัฒนธรรมท้องถิ่นในกระแสดูอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว: พลวัตและการปรับเปลี่ยนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในยุคโลกาภิวัตน์” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์ ปีการศึกษา 2561

This article is part of the thesis, “Local Culture and Tourism Industry: Dynamism and Modification of Wax Castle Festival in Globalization” Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, 2018.

** นิสิตปริญญาเอก สาขาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Student in Philosophy of Arts (Social Sciences), Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Corresponding author, E-mail: thewalker_young@hotmail.com

*** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thesis Advisor.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบและพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 2) การให้ความหมายใหม่และกระบวนการทำประเพณีให้เป็นสินค้าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร 3) ผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) จำนวน 25 คน

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีพัฒนาการและการปรับตัวตลอดช่วงประวัติศาสตร์ ทั้งในแง่ของรูปแบบปราสาทผึ้งและการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้ง โดยปัจจุบันนิยมการสร้างปราสาทผึ้งทรงจตุรมุขและการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งที่เน้นความยิ่งใหญ่อลังการและการมีส่วนร่วมของประชาชน ปราสาทผึ้งมีการเปลี่ยนแปลงความหมาย จากบริบทของศาสนาไปสู่บริบทของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สุดท้ายการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งต้องอาศัยผู้คนจากหลายภาคส่วนเข้ามาช่วยในการจัดงาน มีทั้งการใช้ทุนทางสังคมและเครือข่ายทางสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและขับเคลื่อนความเป็นชุมชนท้องถิ่น

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง, โลกาภิวัตน์

Abstract

This study aims at investigating the model and development of Wax Castle Festival, and to explore the dynamism of cultural change to the local product. Specifically, the aim here is to reveal the factors that

relate to the organising of the Sakon Nakhon Wax Castle Festival, in particular. It integrates economic change, society, and local culture in related to tourism context, social relation caused by the process of organising and defining a new term through the Wax Castle Festival.

Regarding the current tourism trend, this qualitative research has mainly collected the data from observation, participant observation and in-depth interview with 25 key-informants. The results show that the wax castle festival has been developed and adjusted throughout the historical period, including its model and its setting of a procession. Notably, the simplified model of the wax castle is tetrahedron shape. Similarly, the wax castle procession is likely to an emphasis on an enormous of the parade and participation of local people. The study suggests that there is dynamism of these factors: term of the wax castle festival, religion and tourism context, local culture and tourism product. In other words, the wax castle festival leads to dynamism in economics, society, and culture. To that end, the establishment of the wax castle festival is required cooperation from stakeholders. Therefore, it results to the full use of social capital and social network which can preserve culture and tradition and finally can drive the localness of the community.

Keywords : Cultural Tourism, Wax Castle Festival, Globalization

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทางไปยังสถานที่ที่เราไม่คุ้นเคย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานหลายพันปีแล้ว เพราะการจาริกแสวงบุญ การสำรวจดินแดนใหม่ การล่าอาณานิคมและการค้า ก็มักจะรวมการแวะชมแหล่งท่องเที่ยวระหว่างทางไว้

ด้วยเสมอ (มิ่งสรรพ ขาวสอาด, 2554: 18) การเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วทวีปยุโรปของ คนชั้นสูงก็ได้ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเริ่มต้นขึ้น อย่างจริงจังในศตวรรษที่ 18 หลังการกำเนิดและพัฒนาเทคโนโลยีการขนส่ง โดยในช่วงทศวรรษ 1950 ที่เพิ่งเริ่มเก็บรวบรวมสถิติเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ปรากฏว่า ในขณะนั้นมีนักท่องเที่ยวประมาณ 25 ล้านคน สร้างรายได้เป็นมูลค่าประมาณ 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ พอถึงปี ค.ศ. 2009 จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้เพิ่มเป็น 935 ล้านคน มูลค่าการท่องเที่ยวเพิ่มเป็น 870 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทำให้ นานาประเทศหันมาให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในฐานะแหล่งสร้างรายได้ และเงินตราต่างประเทศ แม้แต่ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างญี่ปุ่นก็หันมาส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว (มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ, 2548) ส่วนประเทศ กำลังพัฒนาจำนวนหนึ่งก็หันมาให้ความสำคัญกับภาคการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยมองว่าเป็น “ยาวิเศษ” และทางลัดสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต้นทุนต่ำ เพราะอาศัยแค่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม ซึ่งหนึ่งในประเทศเหล่านั้นก็รวมถึงประเทศไทยด้วย

กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างแท้จริงที่ช่วย ดึงดูดผู้คนจากต่างประเทศให้เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวอันโดดเด่น รวมถึง กระตุ้นความสนใจจากนักท่องเที่ยวภายในประเทศให้เดินทางไปสัมผัสธรรมชาติและ วัฒนธรรมที่ตนยังไม่เคยได้พบเห็นและเรียนรู้ การท่องเที่ยวจึงกลายเป็น ระเบียบวาระที่อยู่ในความสนใจของผู้มีอำนาจและหน่วยงานภายในประเทศ โดยรัฐบาลได้เริ่มบรรจุเรื่องการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ตลอดมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) รวมถึงมีการกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยว แห่งชาติออกมาทุกสี่ปี โดยในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ได้ให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่ม ด้านการท่องเที่ยวด้วยการผลักดันให้เทศกาลงานประเพณี และกิจกรรมในประเทศไทย เป็นเทศกาลระดับโลก เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง แห่ผีตาโชน เทศกาลดนตรี และศิลปะ

เป็นต้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554: 33) สอดคล้องกับโครงการรณรงค์ปีมหัศจรรย์เมืองไทย พ.ศ. 2555 หรือ Miracle Year of Amazing Thailand 2012 ที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความมหัศจรรย์ของไทย 7 กลุ่มด้วยกัน หนึ่งในนั้นก็รวมถึงความมหัศจรรย์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งแสดงถึงความวิจิตรงดงามและความอัศจรรย์ของฝีมือคนไทยในงานประเพณีที่สำคัญ (ผู้จัดการออนไลน์, 2555)

ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ล้วนมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สามารถดึงดูดผู้คนให้ไปเยือนได้ โดยจังหวัดสกลนครมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีหลายอย่างที่น่าสนใจและนำมาเป็นจุดขายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว หนึ่งในนั้นคือประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เดิมเป็นประเพณีที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวระดับประเทศ จึงกลายเป็นความสนใจของผู้ศึกษากับประเด็นคำถามการวิจัยที่ว่า การท่องเที่ยวในประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม มีตัวแสดงใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง รวมทั้งการพิจารณาความหมายที่เปลี่ยนแปลงถูกสร้างขึ้นใหม่ในกระแสวิวัฒนาการการท่องเที่ยวที่เป็นเรื่องอุตสาหกรรมและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ตลอดจนผลกระทบที่สืบเนื่องในแง่ของการปรับตัวและการคงไว้ซึ่งคุณค่าและความหมายเดิม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ การเข้าใจต่อประเด็นดังกล่าวจะเป็นผลดีต่อการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของประเพณีท้องถิ่น ทั้งในแง่รูปแบบและความหมาย ตลอดจนปรับปรุงการจัดงานให้สามารถตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่ม ทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว รวมถึงป้องกันผลกระทบในด้านลบที่จะเกิดขึ้น และส่งเสริมให้เกิดผลในเชิงบวกอันเนื่องมาจากการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบและพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
- 2) เพื่อศึกษาการให้ความหมายใหม่และกระบวนการทำประเพณีให้เป็นสินค้าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร
- 3) เพื่อศึกษาผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งผ่านมุมมองด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณีประเพณี ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม โดยที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มุ่งเดินทางไปท่องเที่ยวในจุดหมายปลายทางที่เกิดจากการสร้างขึ้นของมนุษย์ เพื่อให้ได้รับความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน และความรู้จากการศึกษา อันจะนำไปสู่การเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรม เกิดมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว อันจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสมดุลแห่งกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวและกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ซึ่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างมากเพราะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงการบริโภคผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของอดีตแต่ยังรวมถึงการบริโภคผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยหรือวิถีชีวิตของผู้คน / ภูมิภาค การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังถูกมองว่าครอบคลุมทั้งการท่องเที่ยวเชิงมรดก (heritage tourism) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งประดิษฐ์ในอดีต และการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ (arts tourism) ซึ่งเป็นส่วนของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัย (Richards, 2001: 7)

สำหรับบทนิยามความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น Richards (1996 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เฉพาะ เช่น พิพิธภัณฑสถานเก่าแก่ในอดีต (heritage sites) การแสดงและงานเทศกาลทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้เกิดขึ้นภายในพื้นที่อื่น ที่ไม่ใช่สถานที่อยู่อาศัยที่ปกติพวกเขาใช้ชีวิตอยู่ ส่วนบทนิยามของนักวิชาการชาวไทยที่ได้รับการยอมรับเป็นของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 283) ซึ่งได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้ จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น ท้องถิ่นต่าง ๆ จึงพยายามแสวงหาวิถีชีวิตและประเพณีที่โดดเด่นน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศกาลงานประเพณีท้องถิ่น เพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

เทศกาลงานประเพณีท้องถิ่น ส่วนใหญ่มักเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นกิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชุมชนในชนบทมักเรียกว่างานวัด ซึ่งชาวบ้านจะร่วมมือกันจัดขึ้นในพื้นที่วัดของชุมชนอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งทั่วทั้งชนบทของประเทศไทย ขณะที่เทศกาลสำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนที่นับถือศาสนาพุทธและเทศกาลอื่น ๆ ที่ได้รับความนิยมจะมีการเฉลิมฉลองในย่านใจกลางเมือง เทศกาลต่าง ๆ ดังกล่าวได้ดึงดูดผู้คนจำนวนมากให้มาเยือน และเนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่มีสีสัน มีความหลากหลายของกิจกรรม ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ จึงทำให้งานเทศกาลบางอย่างเปลี่ยนจุดมุ่งหมาย มุ่งสู่สนามแห่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตัวอย่าง เทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่ไทย ซึ่งได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมานานแล้ว ปัจจุบันรูปแบบของงานได้รับ

การจัดขึ้นเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นหลัก เป็นเทศกาลที่มีสีสันมากขึ้น โดยถูกปรับเปลี่ยนสู่งานรื่นเริงและมีความบันเทิงเข้ามาเกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกันนี้ได้เกิดขึ้นกับงานเทศกาลหลายงานในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี เทศกาลถือศีลกินเจของจังหวัดภูเก็ต เทศกาลไหลเรือไฟของจังหวัดนครพนม รวมถึงเทศกาลแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนคร ส่งผลให้มียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ต่างกันออกไปเพิ่มขึ้นในช่วงที่มีการจัดงาน กิจกรรมสำคัญได้ถูกจัดขึ้นอย่างพิถีพิถันอย่างน่าตื่นตา อย่างน่าประทับใจ ในหลายกรณี กิจกรรมใหม่ ๆ หลายอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้น บางครั้งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญหลักของเทศกาลได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของงานซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ประเพณีประดิษฐ์” ทั้งนี้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวนั่นเอง

โดยแนวคิดประเพณีประดิษฐ์เป็นแนวคิดที่ปรากฏในหนังสือ *The Invention of Tradition* (1983) ของ Eric Hobsbawm and Terence Ranger เป็นการพยายามอธิบายว่ารัฐชาติสมัยใหม่ได้สร้างประเพณีใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อสร้างความรักชาติ ความยิ่งใหญ่ของชาติตน หรือเพื่อให้ทุกคนในชาติตระหนักถึงความเก่าแก่และความสำคัญของกลุ่มตนเองที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งประเพณีในปัจจุบันหลายประเพณี เพิ่งถูกสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ และพยายามเชื่อมโยงตัวเองกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมบางอย่างในอดีต จนหลายคนคิดว่าเป็นประเพณีที่มีมานานแล้ว แม้ว่าในทางทฤษฎี แนวคิดประเพณีประดิษฐ์จะสัมพันธ์กับเรื่องการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ แต่ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน แนวคิดประเพณีประดิษฐ์กลับสัมพันธ์กับประเด็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรือมิติการท่องเที่ยวอย่างแนบแน่น

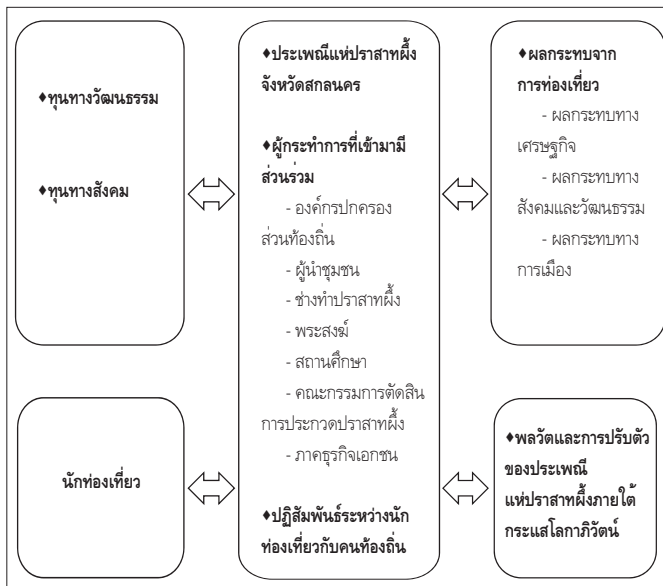
นอกจากนี้การจะเข้าใจปรากฏการณ์ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้ดียิ่งขึ้น จำเป็นจะต้องมองจากสายตาของแนวคิดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม สำหรับทุนทางสังคมมีนักวิชาการอย่าง มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด (2554: 53) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทุนทางสังคมเป็นระบบความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน และเครือข่ายซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันที่จะสร้างคุณค่า โดยคุณค่าที่สร้างขึ้นนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเงินตรา

แต่อาจเป็นความมั่นคง สันติภาพ และความสุข สอดคล้องกับความหมายของ Fukuyama อธิบายทุนทางสังคมว่าเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ และบรรทัดฐาน/จารีตที่สมาชิกมีอยู่ร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน (อ้างถึงในวรวิจิโรรัตน์พันธ์, 2551: 312-313) ทุนทางสังคมเป็นนามธรรมแต่สามารถสะท้อนให้เห็นในรูปพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีต่าง ๆ รวมไปถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น วัด ระบบชลประทาน และการจัดการชลประทาน ส่วนทุนทางวัฒนธรรมหมายถึงภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาแล้วส่งทอดไปให้กับผู้คนรุ่นถัดไป นอกจากนี้ทุนทางวัฒนธรรมยังรวมถึงค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี ที่ผูกพันผู้คนในสังคมเข้าใจไว้ด้วยกัน ตามแนวคิดของ Bourdieu (1998) ทุนทางวัฒนธรรมสามารถปรากฏตัวได้ 3 ลักษณะ คือ *ประการแรก* ทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลผ่านทางการอบรมสั่งสอน กลายเป็นกิจกรรมารยาท ความชอบ รสนิยม ความเชื่อ ความรู้ หรือที่ Bourdieu เรียกว่า “นิมิตภาพ” (habitus) อันเป็นความโน้มเอียงในการแสดงออกของบุคคล *ประการที่สอง* ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปของสิ่งที่จับต้องได้ เป็นรูปธรรม เป็นสินทรัพย์ที่สามารถครอบครองและสั่งสมได้ เช่น ภาพวาด หนังสือ เครื่องดนตรี อุปกรณ์การทำมาหากิน รวมถึงสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และ *ประการที่สาม* ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏผ่านทางการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการรับรองจากสมาชิกที่อยู่ในแวดวงเดียวกัน เช่น การได้รับใบประกาศนียบัตรจากสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมจะช่วยให้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งประสบความสำเร็จ

กล่าวได้ว่า สังคมแต่ละแห่งมีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งจะถูกดึงมาใช้ในการจัดงานเทศกาลของท้องถิ่น ซึ่งในอดีตงานเทศกาลของท้องถิ่นมักเชื่อมโยงกับมิติทางศาสนา ส่วนปัจจุบันงานเทศกาลของท้องถิ่นมักเชื่อมโยงกับมิติการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีการต่อเติมเสริมแต่งวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้มีความน่าสนใจมากขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาค้างนี้มีกรอบแนวคิดการวิจัยว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของจังหวัดสกลนคร ซึ่งการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละปีต้องอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ การช่วยเหลือเกื้อกูลและความร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ช่างทำปราสาทผึ้ง พระสงฆ์ และประชาชน การร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ หรือเครือข่ายทางสังคมทำให้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งประสบความสำเร็จสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในท้องถิ่นและต่างจังหวัดให้เดินทางมาเยี่ยมชมงานเทศกาล ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง นำไปสู่การพยายามลดผลกระทบเชิงลบคงไว้ซึ่งผลประโยชน์เชิงบวก ทำให้จัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครต้องปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังภาพด้านล่าง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบทั่วไป การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) จำนวน 25 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน ประกอบด้วย (1) ช่างทำปราสาทผึ้ง จำนวน 10 คน (2) ประธานชุมชน จำนวน 5 คน (3) คณะกรรมการตัดสินการประกวดปราสาทผึ้ง (4) เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน (5) เจ้าของร้านค้าร้านอาหาร และโรงแรม จำนวน 2 คน และ (6) นักท่องเที่ยว จำนวน 2 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา สิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง รวมถึงแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณีประติมากรรม ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ข้อมูลที่ได้จะนำมาประมวลเป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์และใช้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย รวมถึงใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในท้ายที่สุด

2. การสังเกตแบบทั่วไป เป็นการสังเกตโดยไม่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของคนจัดงาน เป็นแต่เพียงผู้เฝ้ามองหรือผู้ดู ไม่ว่าจะเป็นการไปสังเกตการทำปราสาทผึ้งของคุ้มวัดต่าง ๆ การไปสังเกตการจัดขบวนและการแห่ขบวนปราสาทผึ้งในวันงาน ซึ่งจะได้เห็นบางเรื่องราวที่ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่เห็นความสำคัญ ไม่ได้นำมาบอกกล่าว แต่เป็นข้อมูลที่ทำให้เข้าใจและนำมาตีความพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเข้าไปอยู่ในชุมชนและเข้าร่วมในงาน ประเพณีกับผู้คนในชุมชน โดยในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างปราสาทผึ้งในฐานะช่างฝึกหัด เป็นการทำงานให้กับบางคุ้มวัดในบางวัน ซึ่งเป็นงานที่ไม่ได้ใช้ความชำนาญมากแต่ต้องใช้ ความอดทน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับช่างฝีมือจากคุ้มวัดต่าง ๆ อันจะส่งผลต่อการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะละเอียดยิ่งขึ้น

4. การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะใช้ทั้งการ สัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจะใช้ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ โดยเลือกสัมภาษณ์เฉพาะบุคคลสำคัญที่ได้รับ การยอมรับ มีชื่อเสียง เพื่อใช้เป็นตัวแทนของกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการ ตัดสินการประกวดปราสาทผึ้ง ช่างฝีมือจากคุ้มวัดต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ยंत्रครุฑครอบ ส่วนท้องถิ่น รวมถึงเจ้าของร้านค้า ร้านอาหาร และโรงแรม เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับประเด็นที่สนใจอย่างละเอียด ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจะใช้กับ ประชาชนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยวที่มาชมงาน ทั้งที่เป็นคนในพื้นที่และคนที่มาจาก จังหวัดอื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง กับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 ถึงปี พ.ศ. 2560

การตรวจสอบข้อมูล

การศึกษานี้ได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธีสามเส้า (triangulation) เพื่อเป็นการยืนยันว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความถูกต้อง น่าเชื่อ ก่อนที่จะนำข้อมูลไปวิเคราะห์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2554) การตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้ากระทำได้โดยการเก็บข้อมูลกับบุคคลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลจากหลายกลุ่ม หลายมุมมอง อันเป็นข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกับ ความเป็นจริงมากที่สุด เรียกว่าการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกัน (data triangulation) เช่น การเปลี่ยนบุคคลที่ให้ข้อมูล เปลี่ยนเวลาในการเก็บ รวบรวมข้อมูล หรือเปลี่ยนสถานที่ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ยังใช้วิธี

การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ด้วยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายประเด็นเดียวกันหรือเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ ในเรื่องพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ใช้การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบทั่วไป และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการสังเกตการสร้างปราสาทผึ้งและการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้ง เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกตแบบทั่วไป การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาสร้างเป็นข้อสรุป ซึ่งข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ ส่วนใหญ่เป็นข้อความบรรยาย ผู้ศึกษาจึงต้องจัดระเบียบโดยการแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ พร้อมกับพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวในรูปของการพรรณนาความพร้อมยกตัวอย่างประกอบ รวมถึงนำคำพูดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาสนับสนุนการวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลนี้จะเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. รูปแบบและพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครเป็นประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันออกพรรษาของทุกปี เดิมทีเป็นประเพณีที่เชื่อมโยงกับมิติตามความเชื่อทางศาสนา ปัจจุบันได้มีการเชื่อมโยงกับมิติทางเศรษฐกิจผ่านการส่งเสริมให้คนเข้ามาท่องเที่ยว มีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 อย่างคือ 1) รูปแบบของปราสาทผึ้ง และ 2) การจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ทั้งสองส่วนได้มีการปรับเปลี่ยนและมีพัฒนาการตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา

จากการศึกษารูปแบบของปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครมีทั้งหมด 4 รูปแบบ คือ ปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ ปราสาทผึ้งทรงหอผี ปราสาทผึ้งทรงบุษบก และปราสาทผึ้งทรงจตุรมุข (เกสรา สุรพันธ์พิชิต, 2535) มีสาระสำคัญดังนี้

ปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ โดยในยุคแรกที่เป็นปราสาทผึ้งทรงพระธาตุ เป็นการสร้างปราสาทผึ้งเลียนแบบองค์พระสถูปหรือพระธาตุที่ปรากฏในภาคอีสาน เช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร เป็นต้น การสร้างปราสาทผึ้งรูปแบบนี้ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาง่ายตามท้องถิ่น รูปทรงของปราสาทผึ้งมีขนาดเล็ก ใช้คนจำนวนน้อยในการแบกหามเพื่อนำไปบูชาองค์พระธาตุเชิงชุม ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสกลนคร

ปราสาทผึ้งทรงหอผี เป็นการทำปราสาทผึ้งเลียนแบบอาคารบ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัยของคนอีสาน มีลักษณะเช่นเดียวกับศาลปู่ตา ศาลพระภูมิเจ้าที่ ศาลมเหศักดิ์หลักเมือง ซึ่งการสร้างปราสาทผึ้งรูปแบบนี้จะสร้างให้สามารถวางบนแคร่ไม้ไผ่และสามารถแบกหามได้

ปราสาทผึ้งทรงบุษบก เป็นการสร้างปราสาทผึ้งเลียนแบบธรรมาสันเทศน์หรือบุษบกธรรมาสันซึ่งเป็นที่นั่งสำหรับแสดงธรรมเทศนาของพระสงฆ์ ซึ่งเชื่อกันว่าการสร้างบุษบกธรรมาสันเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น จะทำให้บรรพบุรุษได้รับอานิสงส์มาก ทำให้บรรพบุรุษมีที่อยู่อาศัยหรือที่สิงสถิตในสวรรค์ และรูปแบบ

ปราสาทผึ้งทรงจตุรมุข เป็นปราสาทผึ้งที่สร้างเลียนแบบพระที่นั่งในปราสาทราชวัง แต่สร้างให้มีขนาดเล็กกว่าของจริง ซึ่งได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมมาจากส่วนกลางที่นำมาประยุกต์กับการทำปราสาทผึ้งในท้องถิ่น การทำปราสาทผึ้งทรงจตุรมุขในปัจจุบัน เน้นความสวยงามและยิ่งใหญ่ จึงไม่สามารถแบกหามด้วยคนได้ จำเป็นต้องใช้รถในการชักลากปราสาทผึ้ง

สำหรับขบวนแห่ปราสาทผึ้งได้มีพัฒนาการเรื่อยมา จากในอดีตที่แต่ละคุ้มวัดต่างคนต่างทำไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอนชัดเจน แต่เน้นความสนุกสนานขณะเคลื่อนปราสาทผึ้งไปยังวัดพระธาตุเชิงชุม แต่เมื่อมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การจัดงานโดยหน่วยงานราชการ การประกวดขบวนแห่ การส่งเสริมประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

ให้เป็นประเพณีท้องถิ่นที่ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนขนบแห่งปราสาทผึ้ง กล่าวคือ การจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งในอดีตจะเน้นที่ความเรียบง่าย ความสะดวกสบาย ความสนุกสนานของผู้เข้าร่วมงาน ซึ่งส่วนมากเป็นคนในชุมชน แต่ในปัจจุบันการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งจะเน้นความเป็นระเบียบแบบแผนตามที่หน่วยงานท้องถิ่นกำหนด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่ต้องจัดทำให้มีในแต่ละขบวน ลำดับการจัดกิจกรรมในแต่ละขบวน และจำนวนผู้คนที่ต้องใช้ในแต่ละกิจกรรม เป็นต้น การจัดการเช่นนี้เกิดขึ้นเนื่องจากทางฝ่ายจัดงาน คือเทศบาลนครสกลนคร ต้องการให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นที่จดจำในสายตาคนที่มาร่วมงาน นอกจากนี้ผู้คนที่เข้าร่วมในขบวนแห่ก็เป็นคนที่มีแหล่งที่มาหลากหลาย ทั้งคนในชุมชน ทั้งคนชุมชนรอบนอก หรือคนต่างถิ่น ทำให้งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไม่ได้ผูกติดกับพื้นที่ในเขตเทศบาลนครสกลนครเท่านั้น แต่ยังได้ขยายพื้นที่ออกไปเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นมากขึ้น ผ่านทางผู้คนที่เข้ามาเล่นบทบาทต่าง ๆ ในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง

ภาพที่ 2 ปราสาทผึ้งประยุกต์

2. ความหมายและกระบวนการกลายเป็นสินค้าของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในบริบทการท่องเที่ยว

ในอดีตประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีที่เชื่อมโยงผู้คนในท้องถิ่นเข้ากับมิติความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น 2 กลุ่มหลัก (เกสรา สุรพันธ์พิชิต, 2535) กลุ่มแรกเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ กลุ่มที่สองเกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตาย

กลุ่มที่หนึ่ง อธิบายว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งหรือการสร้างปราสาทผึ้งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในพุทธประวัติ 2 เหตุการณ์ โดยเหตุการณ์แรกเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนปาลิโยกะ อันเป็นช่วงเวลาที่พระพุทธรูปเจ้าเกิดเบือนหน้าหนีที่พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนครทะเลาะวิวาทกัน เมื่อพระพุทธรูปเจ้าทรงห้ามปรามและตรัสสอนให้สามัคคีกันแต่ไม่มีใครเชื่อฟัง พระองค์ทรงเฝ้ามองระอา จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่ในป่ารกชัฏวัน ครั้นนั้นมีช้างและลิงมาคอยอุปัฏฐากรับใช้ ช้างมีหน้าที่ไปหาผลไม้มาถวาย และตักน้ำ ส่วนลิงไปหารวงผึ้งมาถวายพระพุทธรูป เมื่อพระพุทธรูปทรงฉันรวงผึ้งลิงก็ดีใจ จึงกระโดดโลดเต้นไปมาตามกิ่งไม้ จนกิ่งไม้หัก ทำให้ลิงตกลงมาโดนตอไม้ที่อยู่ด้านล่างที่มียักษ์รูปร่างยักษ์จนเสียชีวิต เมื่อลิงตายไป ก็ไปสวดยสุขในสรวงสวรรค์ มีปราสาทราชวังเป็นที่อยู่อาศัย มีนางฟ้านางสวรรค์เป็นข้ารับใช้ เหตุการณ์นี้ทำให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื่อว่าการทำบุญด้วยการถวายขี้ผึ้งจะทำให้ได้บุญกุศลที่สูงส่ง เมื่อตายไปจะทำให้มีที่อยู่อาศัยที่ใหญ่โตดังวิมาน มีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการใช้ขี้ผึ้งเป็นวัสดุในการสร้างปราสาทผึ้งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ส่วนเหตุการณ์ที่สองเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนเทโวโรหณะ อันเป็นเหตุการณ์ที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในวันออกพรรษา ภายหลังจากไปโปรดพุทธมารดาและเหล่าเทวดาเป็นเวลานานถึง 3 เดือน ในวันนั้นเองได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นคือ พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงเปิดโลก ทำให้ทั้งเทวดาบนสรวงสวรรค์ มนุษย์บนโลก และสัตว์นรกต่างมองเห็นกัน จึงเป็นที่มาของความเชื่อในเรื่องนรกและสวรรค์ โดยเน้นย้ำให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานจากการตกนรก และความสุขสบายจากการได้ขึ้นสวรรค์ ส่งผลต่อการทำบุญสร้างกุศลเพื่อให้ได้ขึ้นสวรรค์ของ

พุทธศาสนิกชน หลายคนนิยมสะสมบุญกุศลด้วยการสร้างวัดวาอาราม แต่การทำเช่นนี้ได้ ต้องใช้ปัจจัยด้านเงินทองเป็นจำนวนมาก หลายคนจึงได้คิดสร้างอาคารจำลอง ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนศาสนสถานทางพุทธศาสนา โดยหวังผลให้ตนเอง ได้ขึ้นสวรรค์เมื่อยามที่ตนได้สิ้นลมหายใจจากโลกนี้ไปแล้ว หรือเพื่อให้ตนเองได้มีชีวิต ที่สุขสบายในโลกหน้า ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการนำขี้ผึ้งมาทำเป็นปราสาทผึ้ง แล้วนำไปถวายวัดในช่วงเทศกาลออกพรรษา

กลุ่มที่สอง อธิบายว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีที่เชื่อมโยงกับ ชีวิตหลังความตายและการแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อญาติพี่น้องหรือบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ซึ่งคนไทยสมัยก่อน เมื่อคนตายลง ก็จะนำข้าวของเครื่องใช้บางอย่างของคนตายไปถวายวัดบ้าง ถวายพระสงฆ์บ้าง แจกจ่ายให้กับคนยากไร้บ้าง หรือการทำบุญอย่างอื่นไปให้ รวมถึงการสร้างถาวรวัตถุ ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่ออุทิศให้กับผู้ล่วงลับ ทำให้ผู้ตายได้รับส่วนกุศล คนอีสานนิยมทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายภายหลังจากการฃาปนกิจศพ ซึ่งเรียกงานนี้ว่า “การทำบุญแจกข้าว” ด้วยการทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งจากกาบกล้วย พร้อมกับบรรจุปัจจัยไทยทานต่าง ๆ ที่จะอุทิศไปให้กับผู้ตายไว้ในต้นผึ้ง หรือปราสาทผึ้ง หลังจากนั้นนำไปถวายให้พระสงฆ์ เชื่อว่าการทำเช่นนี้จะทำให้ผู้เสียชีวิต มีที่อยู่อาศัยที่สุขสบายอยู่บนสวรรค์

การอธิบายความหมายของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่เชื่อมโยงกับมิตินศาสนา ข้างต้น มักพบในตำราที่รวบรวมงานประเพณีของภาคอีสาน เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อและพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ของเกสร สุธพันธ์พิชิต (2535) หรือหนังสือชุดความรู้: อนุรักษ์-แนวทางพัฒนาปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ของประสิทธิ์ คะเลรัมย์ (2552) และการให้ความหมายโดยนักวิชาการ หรือนักปราชญ์ท้องถิ่น เช่น อาจารย์ปราสาท ต้องโพหนอง อาจารย์สิทธิศักดิ์ ทางทอง และอาจารย์ไชยมงคล จินดาสมุทร เป็นต้น รวมถึงหัวหน้าชุมชนและช่างทำปราสาทผึ้ง บางคนก็ศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมาเป็นอย่างดี แต่คนในยุคปัจจุบันมักมองปราสาทผึ้งเชื่อมโยงกับมิติทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ

ในประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังเชื่อมโยงกับมิติทางการเมืองระดับท้องถิ่นอย่างแนบแน่น

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเชื่อมโยงกับมิติทางเศรษฐกิจ เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับช่างทำปราสาทผึ้ง ทั้งรายได้ที่มาจากการรับจ้างทำปราสาทผึ้งให้กับคุ้มวัดต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร รวมถึงทำปราสาทผึ้งขนาดเล็กให้กับหน่วยงานอื่นทั้งในจังหวัดสกลนครและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อนำไปจัดแสดงในกิจกรรมภายในขององค์กรหรือเป็นส่วนหนึ่งของงานท้องถิ่น นอกจากนี้หากปราสาทผึ้งชนะการประกวด ก็จะได้รับรางวัลเพิ่มขึ้น หมายความว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้นนั่นเอง เงินรางวัลจึงเป็นแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้ช่างทำปราสาทผึ้งคุ้มวัดต่าง ๆ พุ่มเทแรงกายแรงใจในการสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งให้ออกมาสวยงามดังปราสาทราชวังบนสรวงสวรรค์

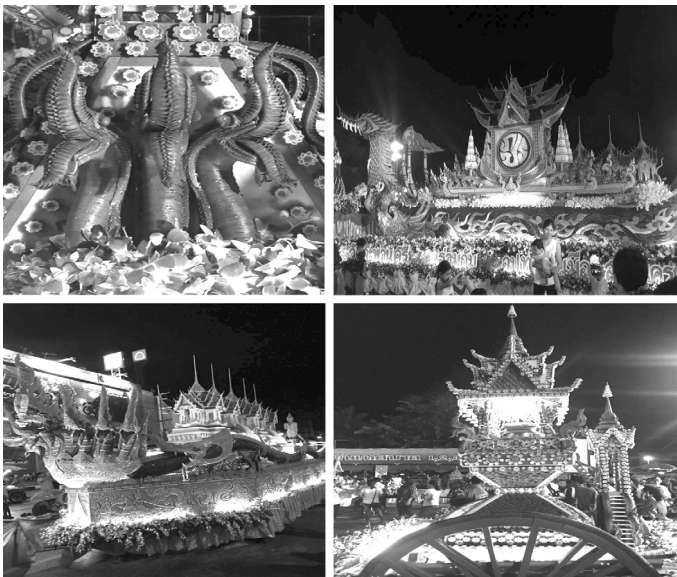
“จะทำให้รอบนอก พุดตามตรงแล้วรายได้มันจะดีกว่า เพราะทำยังไงมันก็ต้องใช้เงินเป็นองค์ประกอบ ถ้าเราทำก็ต้องการได้เงิน ไม่มีใครหรอกที่ทำแล้วไม่ยากได้เงิน ยากได้ทุกคนนั่นแหละ ที่ทำให้ก็อย่างเทศบาลตำบลน้ำก่ำ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม แล้วแต่เขามาติดต่อ ผมทำให้หมด อำเภอบ้านม่วงก็เคยทำให้” (นายวรพจน์ ชมพุราช, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2557)

อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครกลายเป็นสินค้าหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาและโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จากหน่วยงานระดับท้องถิ่น และองค์กรระดับประเทศ เพื่อให้ประเพณีนี้กลายเป็นจุดสนใจและดึงดูดให้ผู้คนเดินทางมาเยี่ยมเยือนจังหวัดสกลนคร เป็นการดึงดูดทุนทางวัฒนธรรมมาแปลงให้เป็นสินค้าเพื่อก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นการเปลี่ยนแปลงความหมาย โยกย้ายความสำคัญของประเพณีท้องถิ่น จากมิติทางศาสนาเป็นมิติทางเศรษฐกิจ เป็นการแปลงวัฒนธรรมวิถีชีวิตให้เป็นสินค้าที่ซื้อขายและสร้างรายได้

ให้กับชุมชนท้องถิ่น ด้วยการต่อเติมเสริมแต่งส่วนต่าง ๆ ของงานให้มีความน่าตื่นตา น่าสนใจมากขึ้นในทุก ๆ ปี เช่น เพิ่มขบวนวิถีชีวิตและขบวนพ่อน้ำของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมที่โดดเด่นของแต่ละกลุ่มมานำเสนอให้คนอื่นได้เห็นถึงความแปลก ความน่าสนใจ ทำให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนครโดดเด่นขึ้นมาในสายตาของนักท่องเที่ยว และโดดเด่นกว่าปราสาทผึ้งในท้องถิ่นอื่น จนเกิดการรับรู้กันว่าประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในช่วงเทศกาลออกพรรษาเป็นประเพณีของจังหวัดสกลนคร

3. ผลกระทบของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

การศึกษาทางผ่านกรอบแนวคิดสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาด้านการท่องเที่ยวสามารถพิจารณาแง่มุมประเด็นผลกระทบ อย่างน้อย 3 ประเด็น คือ 1) ผลกระทบมิติทางเศรษฐกิจ 2) ผลกระทบมิติทางสังคมและวัฒนธรรม และ 3) ผลกระทบมิติทางการเมือง มีสาระสำคัญดังนี้

ภาพที่ 3 สีสันของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

1) ผลการทบทิมิติทางเศรษฐกิจ

ผลกระทบของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่มีต่อมิติทางเศรษฐกิจคือ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานเทศกาลแห่ปราสาทผึ้ง ไม่ว่าจะเป็นช่างทำปราสาทผึ้งประยุกต์ ช่างทำปราสาทผึ้งโบราณ ผู้ประกอบการด้านโรงแรมที่พัก ผู้ประกอบการด้านการขนส่ง รวมถึงผู้ประกอบการด้านอาหารและเครื่องดื่ม

หากพิจารณาผ่านมุมมองสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการท่องเที่ยวจะพบว่าการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการพัฒนาและความทันสมัยให้กับชุมชนที่เป็นจุดหมายปลายทาง รวมถึงสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนที่มองเห็นโอกาสและผลักดันตัวเองเข้ามาหาช่องทางทำมาหากิน จากการศึกษาปรากฏอย่างน้อย 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่หนึ่ง ช่างทำปราสาทผึ้งประยุกต์ ซึ่งช่างกลุ่มนี้ในแต่ละคุ้มวัดจะมีจำนวนไม่เท่ากัน ค่าจ้างของช่างแต่ละคุ้มวัดก็ไม่เท่ากันอีกเช่นเดียวกัน แล้วแต่ละทำการตกลงกับประธานชุมชนหลักที่รับงบประมาณมาจากเทศบาล

กลุ่มที่สอง ช่างทำปราสาทผึ้งโบราณ ช่างกลุ่มนี้จะใช้เวลาในการทำงานเพียง 2-3 วัน ทำให้ได้ค่าจ้างที่น้อยกว่าการทำปราสาทผึ้งประยุกต์ ส่วนใหญ่คนที่มิทักษะการทำปราสาทผึ้งโบราณจะเป็นกลุ่มพระสงฆ์และสามเณร

กลุ่มที่สาม ผู้ประกอบการด้านที่พัก อาหาร และการขนส่ง ซึ่งในช่วงที่มีการจัดงานจะมีคนมาใช้บริการมากกว่าปกติ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาชมงานจะมีการจับจ่ายใช้สอยไปกับเรื่องเหล่านี้ ทำให้รายได้ของผู้ประกอบการมากกว่าช่วงเวลาที่ไม่ได้จัดงาน

2) ผลกระทบมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่มีต่อมิติสังคมและวัฒนธรรมคือการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าจะมีรูปแบบ องค์ประกอบ และลีลา รวมถึงความหมายที่แตกต่างไปจากอดีตบ้าง โดยในอดีตการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นการจัดงานเพื่อรับใช้มิติทางศาสนา ความเชื่อเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันมุ่งเน้นที่มิติทางโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้

นอกจากนี้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานในทุกปี ซึ่งการจัดงานในแต่ละปีจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับหน่วยงานภาคเอกชน รวมถึงสถาบันศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ตลอดจนชาวบ้าน เป็นการอาศัยเครือข่ายทางสังคมเพื่อช่วยให้การจัดงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

3) ผลกระทบมิติทางการเมือง

ผลกระทบของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่มีต่อมิติการเมือง คือ การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความนิยมของชาวบ้านที่มีต่อนักการเมืองท้องถิ่น โดยเฉพาะนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาล เพราะหากจัดงานออกมาดี ยิ่งใหญ่ ได้รับการกล่าวถึงในวงกว้าง ทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศก็สามารถกล่าวอ้างได้ว่าเป็นเพราะผลการบริหารจัดการที่ดีของทีมผู้บริหารท้องถิ่นที่สามารถระดมทรัพยากรบุคคล เครือข่าย และงบประมาณ มาใช้ในการจัดงานให้ประสบความสำเร็จได้ แม้ว่าในช่วงปีหลัง ๆ จะมีปัญหาในการนำงบประมาณแผ่นดินมาใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง แต่เทศบาลนครสกลนครซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดงานก็สามารถแสวงหาแนวทางนำงบประมาณออกมาใช้จัดงานได้ในที่สุด

“ถ้าจัดดี คำชม คະแนนนิยม ที่จะมีให้เทศบาลมันก็ต้องตามมา โดยเฉพาะผู้บริหารฝ่ายการเมืองที่เขามาจากการเลือกตั้ง เขาต้องการตรงนี้อยู่แล้ว” (นายมนตรี มีสูงเนิน, สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2558)

4. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการจัดงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยผู้กระทำการที่สำคัญคือ ผู้กระทำการภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คณะกรรมการตัดสินการประกวดปราสาทผึ้ง ผู้กระทำการภาคประชาชน ได้แก่ ประธานชุมชน ช่างทำปราสาทผึ้ง ชาวบ้าน/คนในชุมชน ผู้กระทำการภาคการศึกษา และผู้กระทำการภาคเอกชนในจังหวัดสกลนคร

1) ภาครัฐ

เทศบาลนครสกลนคร ถือเป็นเจ้าภาพหลักของการจัดงาน โดยกองส่งเสริมการศึกษาและศาสนาเป็นคนขับเคลื่อนการจัดงาน เริ่มตั้งแต่ออกคำสั่ง แบ่งงาน และหน้าที่ความรับผิดชอบ ประสานงานเพื่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชนและหน่วยงานราชการอื่น ๆ รวมถึงสถาบันการศึกษา ตลอดจนทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอีกหนึ่งองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานคือ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่นอกเขตเทศบาลนครสกลนครที่ส่งปราสาทผึ้งและขบวนแห่เข้าร่วมในงาน ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนเรื่องศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงส่งเจ้าหน้าที่บางส่วนมาร่วมเดินในขบวนแห่ในวันจัดงาน

คณะกรรมการตัดสินการประกวดปราสาทผึ้งประยุกต์และปราสาทผึ้งโบราณ ส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการบำนาญที่มีความรู้ความสามารถทางด้านศิลปะไทย บุคคลกลุ่มนี้จะเป็นคนกำหนดแบบแผน ทิศทาง หรือกรอบของการสร้างปราสาทผึ้งประยุกต์ ส่วนคณะกรรมการตัดสินการประกวด ขบวนแห่วิถีชีวิตและขบวนพ็อนรำ จะเป็นข้าราชการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร

2) ภาคประชาชน

ประธานชุมชน มีหน้าที่ติดต่อประสานงานระหว่างเทศบาลนครสกลนคร กับประชาชนในชุมชนของตนเอง ตลอดจนเป็นบุคคลสำคัญที่คอยกำกับให้การทำปราสาทผึ้งประยุกต์ ปราสาทผึ้งโบราณ ขบวนวิถีชีวิต ขบวนพ็อนรำ และงานอื่น ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเรียบร้อย เป็นบุคคลที่เชื่อมประสานระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับชาวบ้าน และติดต่อสื่อสารกับสถาบันการศึกษาเพื่อขอความร่วมมือเรื่อง การแสดงพ็อนรำในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง

ช่างทำปราสาทผึ้ง เป็นกลุ่มบุคคลที่ช่วยกันสร้างสรรค์จุดเด่นของงาน ประเพณีขึ้นมา กล่าวคือช่วยกันสร้างปราสาทผึ้งที่สวยงามอลังการเพื่อประกวด

ประชาชนกันว่าของคุ้มวัดใดจะได้ด้วยพระราชทาน ได้รางวัลที่หนึ่งและรางวัลอื่น ๆ ถือได้ว่าช่างทำปราสาทผึ้งเป็นผู้ช่วยสืบสานงานประเพณีท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป หากได้รางวัลมาก็จะสร้างความภาคภูมิใจให้กับทีมช่างทำปราสาทผึ้ง รวมไปถึงเงินตราที่จะได้รับเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากค่าจ้างที่ได้รับจากการว่าจ้างกับประชาชนชุมชน ทั้งนี้การทำปราสาทผึ้งจะใช้ค่าจ้างเท่าไร เงินรางวัลที่ได้หากปราสาทผึ้งได้รับรางวัลมาจะแบ่งกันปันส่วนกันอย่างไร ก็ต้องเจรจาพูดคุย ทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างช่างทำปราสาทผึ้งกับประชาชนชุมชน ก่อนที่จะเริ่มลงมือสร้างปราสาทผึ้ง

ชาวบ้าน / คนในชุมชน เป็นกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างน้อยมาก ในปัจจุบันอาจเนื่องมาจากพื้นที่จัดงานอยู่ในพื้นที่เมือง วิถีชีวิตของผู้คนจึงมุ่งเน้นการทำมาหากิน เน้นความเป็นส่วนตัว ดังนั้นกิจกรรมที่ชาวบ้านในเขตเทศบาลสกลนครได้เข้ามามีส่วนร่วมจึงมีอยู่ด้วยกัน 2 กิจกรรม คือ การบริจาคเงินให้กับทางคณะกรรมการชุมชนเพื่อนำไปใช้จ่ายในการสร้างปราสาทผึ้งและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอีกกิจกรรมคือการเข้าไปร่วมเดินในขบวนแห่วิถีชีวิตซึ่งส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้มักเป็นคณะกรรมการชุมชน เป็นกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่าวัยอื่น ๆ

3) ภาคการศึกษา

สถาบันการศึกษา ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ต่างมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยเฉพาะในส่วนของคนถือป้าย คนพ้อนรำ และคนร่วมเดินในขบวนวิถีชีวิต กล่าวคือประชาชนชุมชนต่าง ๆ จะเป็นคนติดต่อยังสถานศึกษา อาจเป็นสถานศึกษาที่อยู่ภายในชุมชน หรือเป็นสถานศึกษาที่ประชาชนชุมชนรู้จักมักคุ้นกับคณาจารย์หรือผู้บริหารเป็นอย่างดี จึงได้ติดต่อพูดคุยกันก่อนที่จะทำหนังสือไปขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการ

4) ภาคเอกชน

ภาคเอกชนที่สำคัญซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมจัดงานคือ ประชาชนหรือชาวบ้าน ที่อยู่นอกเขตเทศบาลนครสกลนครและผู้ประกอบการธุรกิจ โดยผู้กระทำการกลุ่มแรกมักเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพ้อนรำหรือการแสดงในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง เช่น ชุมชนวัดป่าสุทธาวาส ไปว่าจ้างชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลี จากอำเภอกุสุมาลย์ มาแสดงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลี ชุมชนวัดศรีชมพู ว่าจ้างคนในหมู่บ้าน

หนองมะเกลือมารำทางนกยูง เป็นต้น ส่วนผู้กระทำการกลุ่มที่สองเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการบริจาคเงินให้กับทางเทศบาลนครสกลนคร แล้วนำสินค้าของตัวเองมาประชาสัมพันธ์ในบริเวณที่มีการจัดงาน ทั้งก่อนและระหว่างการจัดงานได้ เช่น บริษัทแอ็ดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) หรือเอไอเอส สายการบินนกแอร์ สายการบินเอเชียนาแอร์ ไทยแอร์เอเชีย ธานีการกรุงไทย ห้างสรรพสินค้าโรบินสัน เป็นต้น

จากผู้กระทำการข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจัดงานให้สำเร็จลุล่วงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย แต่ละฝ่ายต่างต้องทำหน้าที่ของตัวเองอย่างสุดความสามารถ การดึงคนกลุ่มต่าง ๆ ให้มาช่วยขับเคลื่อนการจัดงานนั้นต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่มีอยู่ขององค์กร ของชุมชน ทั้งเครือข่ายที่เป็นทางการและเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ดังกรณีการจัดงานทำปราสาทผึ้งก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์กันคุ้นเคยกัน เคยร่วมงานกันมาก่อน หรือไม่ก็เคยเห็นฝีมือลายมือกันมาแล้ว ประกอบกับการตกลงเรื่องค่าจ้างที่ลงตัวก็สามารถทำงานร่วมกันได้

อีกตัวอย่างหนึ่งคือการติดต่อให้สถาบันการศึกษานักเรียน นิสิต นักศึกษาเข้าร่วมงาน ก็ต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ประกอบกับความมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของผู้นำ ที่จะช่วยจังหวัดสกลนครสืบสานงานประเพณีที่ทรงคุณค่าของท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

องค์ประกอบของการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประกอบไปด้วย โครงสร้าง (structure) และผู้กระทำการ (agencies) โดยโครงสร้างที่มีบทบาทสำคัญคือ กฎเกณฑ์การสร้างปราสาทผึ้งซึ่งกำหนดขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ถูกรับเลือกมาว่า “คณะกรรมการตัดสินการประกวดปราสาทผึ้ง” กฎเกณฑ์การใช้เงินแผ่นดินของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) แบบแผนการฟ้อนรำและการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท กลุ่มชาติพันธุ์ลี กลุ่มชาติพันธุ์ขี้เหล็ก เป็นต้น รวมถึงเทศบาลนครสกลนครที่เป็นคนออกกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ในการจัดงาน โครงสร้าง

เหล่านี้จะกำหนดแนวปฏิบัติ กรอบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อให้ผู้กระทำการหรือนุคคลที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์บางอย่างก็เป็นกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด กฎเกณฑ์บางอย่างก็ตั้งไว้อย่างหลวม ๆ สามารถตีความได้เวลาไปปฏิบัติ

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครให้สำเร็จลุล่วง ยังต้องอาศัยผู้กระทำการต่าง ๆ (agencies) โดยผู้กระทำการ หมายถึง บัณฑิตบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมซึ่งในบางสถานการณ์สามารถกระทำการบางสิ่งบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมได้ (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548) ในส่วนของผู้กระทำการที่มีความสำคัญต่อการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ได้แก่ ช่างทำปราสาทผึ้ง ประธานชุมชน ชาวบ้าน พระสงฆ์ และภาคเอกชนที่มาสนับสนุนงบประมาณบางส่วน การทำงานของผู้กระทำการต่าง ๆ ต่างก็มีอิสระ สามารถกระทำตามเจตจำนงของตน โดยอาศัยหลักการและเหตุผล คติพิจารณาใคร่ครวญถึงผลลัพธ์ที่จะตามมา ทั้งที่เป็นผลลัพธ์ต่อตนเอง ต่อกลุ่ม ต่อชุมชนหรือคุ้มวัด ต่อเทศบาลนครสกลนคร หรือต่อการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งโดยรวม แต่อย่างไรก็ตาม ความสามารถที่จะกระทำการต่าง ๆ ตามเจตจำนงเสรีที่ว่านั้น ก็ต้องอยู่ภายในกรอบอันใดอันหนึ่งเสมอ กล่าวให้เข้าใจง่ายคือเป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ผู้กระทำการต่าง ๆ ดำรงชีวิตอยู่ เช่น กฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นมาจากสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน กฎเกณฑ์ที่ออกมาจากคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เทศบาลนครสกลนครเป็นคนอนุมัติแต่งตั้ง รวมถึงกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมา การเจรจาต่อรองระหว่างผู้กระทำการกับโครงสร้างเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในสังคม แม้กระทั่งในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้งานงานออกมาดูดีตามกรอบของประเพณีและความต้องการของผู้ให้งบประมาณ รวมทั้งสวยงามและมีลุ้นรางวัลตามความคาดหวังของประธานชุมชน ช่างทำปราสาทผึ้ง และประชาชนคุ้มวัดต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาศัยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนงาน กล่าวคือ จังหวัดสกลนครมีการสร้างปราสาทผึ้งมาอย่างยาวนาน ผ่านพัฒนาการด้านรูปทรงมาอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันรูปทรงของปราสาทผึ้งประยุกต์จะเป็นทรงจตุรมุข ต้องอาศัยช่างฝีมือในการสร้างสรรค์ ซึ่งช่างก็จะต้องผ่านการสะสมความรู้ การเล่าเรียน

ทั้งการเล่าเรียนผ่านสถานศึกษา หรือว่าเรียนผ่านประสบการณ์การฝึกหัดจากบุคคลใกล้ชิด ทำให้สะสมเป็นทุนทางวัฒนธรรมในตัวเองจนเกิดความชำนาญ ชาวบ้านหรือบุคคลทั่วไป เรียกกลุ่มคนเหล่านี้ว่า “ช่างทำปราสาทผึ้ง”

ในกรณีของการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ทุนทางสังคมหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มช่างทำปราสาทผึ้งที่จะคอยช่วยเหลือกันในการสร้างปราสาทผึ้ง โดยเราจะเห็นภาพชัดในกรณีที่บางคุ้มวัดขาดช่างทำปราสาทผึ้งขาดเทียนหรือขี้ผึ้งซึ่งจะต้องหลอมละลายแล้วนำไปหล่อในแม่พิมพ์เพื่อให้ได้ลวดลายต่าง ๆ ตามต้องการ กลุ่มช่างทำปราสาทผึ้งจะไปขอความช่วยเหลือจากเครือข่ายความสัมพันธ์ของตัวเอง เครือข่ายทางสังคมยังหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของประชาชนชุมชนกับช่างทำปราสาทผึ้ง หากประชาชนชุมชนรู้จักกับช่างทำปราสาทผึ้งหลายกลุ่มก็สามารถเรียกหาหรือจ้างวานมาทำปราสาทผึ้งได้ทันตาม นอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมยังรวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนชุมชนกับสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ที่สามารถระดมทรัพยากรบุคคลมาช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ ในวันจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เช่น การฟ้อนรำ การแสดงวิถีชีวิต รวมถึงคนถือป้ายชุมชน ป้ายชุดการแสดง ทำหน้าที่เป็นเทพี นางฟ้า นางสาวรรค์ ซึ่งจะนั่งประจำอยู่บนรถปราสาทผึ้งประยุกต์

ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมต่างช่วยกันเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้ประสบความสำเร็จในแต่ละปี หากไม่มีทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมมาอย่างยาวนาน ไม่มีองค์ความรู้ในการสร้างปราสาทผึ้ง ไม่มีความสามารถสร้างปราสาทผึ้งที่สวยงามเพื่อให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวจากที่อื่นได้ยลโฉม ขณะเดียวกันหากปราศจากซึ่งทุนทางสังคมอย่างเครือข่ายความสัมพันธ์ของช่างทำปราสาทผึ้ง เครือข่ายความสัมพันธ์ของประชาชนชุมชนกับช่างทำปราสาทผึ้งหรือกับสถาบันการศึกษา รวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของเทศบาลนครสกลนครกับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งก็คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งถือว่าเป็นการดึงทุนทางวัฒนธรรมมาต่อเติมเสริมแต่งองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้งานประเพณีมีความน่าสนใจมากขึ้น

มีศักยภาพที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นให้มาเยี่ยมชม ซึ่งงานประเพณีที่มีลักษณะเช่นนี้ถูกเรียกว่า “ประเพณีประดิษฐ์” (invention of tradition) กล่าวคือกิจกรรมบางอย่าง องค์ประกอบบางส่วนเป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นมาในภายหลังเมื่อไม่นานมานี้ แต่ในขณะเดียวกันมันก็มักอ้างเสมอว่าตัวเองเป็น “ประเพณี” ที่แสดงถึงความต่อเนื่องกับอดีต อย่างเช่นกิจกรรมการฟ้อนรำและการแสดงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนคร ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะฝ่ายจัดงานต่างมองเห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวสามารถเพิ่มสีสัน ความน่าสนใจให้กับงานประเพณีได้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานและชมผ่านทางสื่อต่าง ๆ อาจเข้าใจว่าเป็นกิจกรรมที่มีมานานแล้ว รวมถึงรูปทรงของปราสาทผึ้งแบบจตุรมุขที่พัฒนาขึ้นมาจากหลัง และสร้างให้ใหญ่โตเมื่อตัวมันเองเชื่อมโยงกับมิติของการท่องเที่ยว ผนวกกับการกระตุ้นด้วยการตั้งเงินรางวัลไว้เป็นเครื่องจูงใจให้แต่ละคุ้มวัดสร้างสรรค์ผลงานออกมาให้ดีที่สุดจะได้สร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็น ทั้งที่มาดูด้วยตาของตัวเอง และดูผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ในขณะที่ยังงาน หรือดูย้อนหลังผ่านโลกโซเชียล สอดคล้องกับงานของนิชิริมา บุญเฉลียว (2558) เรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายคำที่ชี้ให้เห็นการนำประเพณีท้องถิ่นมาประดิษฐ์สร้างใหม่เพื่อใช้เป็นจุดดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว ด้วยการนิยามและความหมายใหม่ ต่อเติมเสริมแต่งองค์ประกอบการจัดงานให้ดูน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีประดิษฐ์ซึ่งดึงเอาทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่มีในท้องถิ่นออกมาร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานอวดสู่สายตาผู้คน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะออกมาในรูปแบบใดขึ้นอยู่กับกาต่อรระหว่างโครงสร้างหรือระเบียบกฎเกณฑ์กับผู้กระทำต่าง ๆ เป็นงานประเพณีที่ส่งผลกระทบต่อมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางการเมือง สอดคล้องกับงานวิจัยของอัสมา ลิมารักษ์ (2551) และ ชัยวิวัฒน์ ยางงาม (2553) ที่พบว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ และการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ทั้งมิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ปัจจุบันงานเทศกาลประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครสกลนคร จึงมีงบประมาณที่จำกัดในการจัดงาน รวมถึงร้องขอความร่วมมือได้เฉพาะในเขตเทศบาลนครสกลนคร ไม่สามารถบังคับหรือกระทำการใด ๆ ให้เจ้าหน้าที่และประชาชนจากอำเภออื่น ๆ มาเข้าร่วมงานได้ ดังนั้นเพื่อยกระดับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งให้เป็นงานระดับจังหวัด จึงควรโอนย้ายให้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นภาระหลักขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร โดยบรรจุการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไว้ในแผนประจำปีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถระดมสรรพกำลังทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน รวมถึงงบประมาณ เพื่อนำมาใช้ในการจัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ เพราะงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นงานที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ เป็นหน้าตาของจังหวัดสกลนคร สามารถสร้างความจดจำให้กับผู้คนทั้งในท้องถิ่นจังหวัดใกล้เคียง และผู้คนจากภูมิภาคอื่นและต่างประเทศได้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร จัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาของทุกปี เพื่อให้การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นที่รับรู้และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่นและต่างประเทศ มีข้อเสนอแนะต่อการจัดงานดังต่อไปนี้

(1) ทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์การจัดงานและเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ทั้งในรูปแบบของภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ผ่านช่องทางต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เช่น เว็บไซต์ของหน่วยงานที่สาธารณชนเข้าถึงได้ง่าย ขวตามหน้าหนังสือพิมพ์ระดับประเทศ รวมถึงรายการโทรทัศน์ เพื่อให้เป็นที่ทราบของผู้คนในวงกว้าง ส่งผลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของผู้คน

(2) เพิ่มเติมกิจกรรมใหม่ ๆ เข้าไปในการจัดงาน หรืออาจเชิญต่างประเทศให้ทำปราสาทผึ้งเข้าร่วมประกวดแข่งขัน ซึ่งจะทำให้ได้ปราสาทผึ้งรูปทรงที่แปลกใหม่ และอาจดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เดินทางมาเข้าร่วมงานได้

(3) ควรมีมัคคุเทศก์หรือผู้เชี่ยวชาญ/ผู้รู้ มาคอยอธิบายเกี่ยวกับประเพณีปราสาทผึ้งในวันที่ยังแสดงโชว์ที่สนามมิ่งเมือง คำคือนวันนั้นทุกคุ้มวัดที่ส่งปราสาทผึ้งเข้าร่วมงาน ต่างนำผลงานของตัวเองมานำเสนอให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพ นักท่องเที่ยวบางคนที่มาร่วมงานอาจต้องการสอบถามรายละเอียดหรือประเด็นที่สนใจเกี่ยวกับปราสาทผึ้งและประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

(4) สร้างศูนย์การเรียนรู้ปราสาทผึ้งเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับให้ประชาชนคนจังหวัดสกลนครและประชาชนทั่วไปได้มาศึกษาหาความรู้ รวมถึงนักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมชม นอกเหนือจากช่วงเทศกาลออกพรรษา

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทศกาลงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในครั้งนี้ไม่ได้้นำแนวคิดเกี่ยวเรื่องเพศสภาพ/เพศสถานะมาร่วมอภิปรายด้วย ทั้งที่ในปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงพลังของกลุ่มเพศทางเลือกในการจัดกิจกรรมหลากหลายประเภท ขณะเดียวกันงานบางอย่างก็เป็นปริณิชนของเพศชาย งานบางอย่างก็เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเพศหญิง งานหรือกิจกรรมบางอย่างก็ไม่จำกัดเพศในการเข้าไปมีส่วนร่วม นอกจากนี้พระภิกษุสงฆ์ยังเป็นอีกหนึ่งผู้กระทำการที่สำคัญต่อการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง แต่ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำผู้กระทำการนี้มาร่วมวิเคราะห์ค่อนข้างน้อย ทั้ง ๆ ที่พระสงฆ์ มีบทบาททั้งในฐานะของศูนย์รวมจิตใจผู้คน ในฐานะผู้จัดหางบประมาณสนับสนุนในฐานะช่างทำปราสาทผึ้งโบราณและปราสาทผึ้งประยุกต์ ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรที่จะนำประเด็นด้านเพศสภาพและสถาบันสงฆ์เข้ามาร่วมวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพปรากฏการณ์ของประเพณีท้องถิ่นได้คมชัดมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2554). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559**. สืบค้นจาก http://www.tica.or.th/images/plan_tourism2555-2559/2555-2559.pdf.

- เกสรฯ สุรพันธ์พิชิต. (2535). **ความเชื่อและพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ชัยวิวัฒน์ ยางาม. (2553). **ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่**. (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). **โครงสร้าง-ผู้กระทำกร**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิชฌิมา บุญเฉลียว. (2552). การท่องเที่ยวกับการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน. **วารสารศิลปศาสตร์**, 9(2), 119-153.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ประสิทธิ์ คະเลรัมย์. (2552). **หนังสือชุดความรู้: อนุรักษ์-แนวทางพัฒนาปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร**. สกลนคร : สมศักดิ์การพิมพ์.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2555). **ททท. จัดงานปิมหัตถกรรมเมืองไทย ชวนชาวไทยและชาวต่างชาติร่วมสัมผัสความมหัศจรรย์ตลอดปี**. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/travel/detail/9550000037448>.
- มิ่งสรรพ ขาวสอาด. (2554). **การท่องเที่ยวไทย จากนโยบายสู่รากหญ้า**. เชียงใหม่ : ลีโอนิดีดีไซน์เวิร์ค.
- มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ. (2548). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย: รายงานหลัก มูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัย-สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. (2551). **ทุนทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- สุภากร จันทวานิช. (2556). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัสมา ลิมาลักซ์. (2551). **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม ภายหลังได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลก.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, เชียงใหม่.

Bourdieu, Piere. (1998). **Practical Reason: On the Theory of Action.** California : Stanford University Press.

Hobsbawm, E. and Terence R. (eds.). (1983). **The Invention of Tradition.** New York : Cambridge University Press.

Richards, G. (1996). **Cultural Tourism in Europe.** Wallingford : CABI.

Richards, G. (2001). "The development of cultural tourism in Europe." In G. Richards. (ed.) **Cultural Attractions and European Tourism.** Wallingford : CABI, 3-29.

Translated Thai References

Ministry of Tourism and Sports. (2011). **National Tourism Master Plan 2012-2016.** Retrieved from http://www.tica.or.th/images/plan_tourism2555-2559/2555-2559.pdf. [in Thai].

Ketsara Surapanpichit. (1992). **Believe and Development of the Wax Castle Parade Festival in Sakon Nakhon.** (Thesis of Master's Degree). Srinakharinwirot University, Bangkok. [in Thai].

Chaiwiwat Yangam. (2010). **Impact of Tourism on Baan Mae Kam Pong Community, Mae On District, Chiang Mai Province.** (Thesis of Master's Degree). Chiang Mai University, Chiang Mai. [in Thai].

Chedtha Puanghat. (2005). **Structure-Agency.** Bangkok : National Research Council of Thailand. [in Thai].

- Nitthima Boonchaliew. (2009). Tourism and Reviving the Traditional Culture of Tai Lue People in Chaing Kham. **Journal of Liberal Arts**, 9(2), 119-153. [in Thai].
- Bonlert Jittungwattana. (2005). **Sustainable Tourism Development**. Bangkok : Press and Design. [in Thai].
- Prasit Kaleram. (2009). **Conservation and Development of the Wax Castle in Sakon Nakhon**. Sakon Nakhon : Somsak. [in Thai].
- Manageronline. (2012). **Tourism Authority of Thailand Organizes Miracle Year of Amazing Thailand 2012**. Retrieved from <https://mgronline.com/travel/detail/9550000037448>. [in Thai].
- Mingsarn Kaosa-ard. (2011). **Thai Tourism : From Policy to People**. Chiang Mai : Lock in Design Work. [in Thai].
- Mingsarn Kaosa-ard et al. (2005). **A Project of Gross Value-Added of Tourism Industries in Thailand : A Case Study of Tourism Industry in Chiang Mai**. Chiang Mai : Social Research Institution, Chiang Mai University. [in Thai].
- Worawut Romerattanapan. (2008). **Social Capital: New Paradigm in Environmental Management**. Bangkok : Physic Center. [in Thai].
- Supang Chantavanich. (2013). **Data Analysis in Qualitative Research**. (11th ed). Bangkok : Chulalongkorn University Press. [in Thai].
- Assama Simarak. (2008). **Impact of Tourism on Socio-Cultural Changes in Hoi An of Vietnam After Being Proclaimed as The World Heritage Town**. (Thesis of Master's Degree). Chiang Mai University, Chiang Mai. [in Thai].

ผู้ให้สัมภาษณ์

ไชยมงคล จินดาสมุทร. กรรมการตัดสินการประกวดปราสาทผึ้งประยุกต์
5 กรกฎาคม 2558. สัมภาษณ์.

ประสาธ ต๋องโพนทอง. ช่างทำปราสาทผึ้งวัดศรีสุมงคล. 4 กุมภาพันธ์ 2555.
สัมภาษณ์.

มนตรี มีสูงเนิน. รองผู้อำนวยการสำนักการศึกษา เทศบาลนครสกลนคร.
25 กรกฎาคม 2558. สัมภาษณ์.

วรพจน์ ชมพูราช. ช่างทำปราสาทผึ้งวัดพะเนา. 9 ธันวาคม 2557. สัมภาษณ์.